

Sv. Vid na Vidovoj gori

Hrvoje GJURAŠIN, viši kustos
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21 000, S. Gunjače b.b.

Ranoromanička crkva Sv. Vida jedan je od rijetkih sakralnih spomenika iz tog razdoblja na otoku Braču koji je arheološki istražen i konzerviran. U ovom prilogu donosimo sažeti izvučetak s tih iskopavanja, crteže nalaza i arhitekture i popratnu fotodokumentaciju.

Stanje prije istraživanja

¹ M. ZEKAN - H. GJURAŠIN, Brač, Vidova gora-Sveti Vid, zaštitna istraživanja i konzervacija ostataka romaničke crkve, *Obavijesti HAD-a*, god. XXIV, br. 2, 1992, str. 56-60. - H. GJURAŠIN, Horizont ranoromaničke arhitekture na otoku Braču s posebnim osvrtom na crkvu Sv. Vida na Vidovoj gori, *Radanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, Zagreb, 1996, str. 351-356.

² A. VALIER, *Vizitacija hvarske biskupije 1579*, priredio J. Franulić, Hvar, 1976., str. 54.

³ U Valierovoj vizitaciji iz 1579. godine često se spominje Tridentinski koncil - devednaesti po redu ekumenski sabor rimske crkve. Zasijsao je s prekidima od 1545. do 1563. godine, a među inim, donio je odluku da ukoliko je crkva u ruševnom stanju, mora se popraviti ili srušiti i na nježno mjesto pobosti križ.

Najviši vrh otoka Brača, Vidova gora nadmorske visine od 778 m ujedno je i najviša točka svekolikog jadranskog otočja. Oko 100 m zapadno od vrha, unutar suhozidom ograđenog prostora površine oko 500 m nalazili su se jedva vidljivi ostaci crkve Sv. Vida¹.

Crkva se prvi put spominje u najstarijem danas sačuvanom zapisniku vizitacije otoka iz 1579. godine, a autor je Augustin Valier, veronski biskup.² Tada je pripadala župi Škrip. Bila je napuštena i u ruševnu stanju, a njena je polja držao škripski župnik. Vizitator traži da se crkva popravi ili sruši prema odredbi koncila³. Godine 1627. vizitator Morarije bilježi kako je bez rektora,

Početak konzervatorskih radova

Stanje po završetku radova

gotovo porušena, a njezini posjedi pripadaju župnoj crkvi u Škripu⁴.

Ostaci crkve 1913. godine još su bili prilično vidljivi⁵. Tijekom 1925. godine pokrenuo je nerezški župnik Kuzma Vučetić akciju obnove ove crkve, ali se ubrzo od toga odustalo⁶. Po svoj prilici su ostaci crkve najviše stradali početkom tridesetih godina ovog stoljeća, i to od ljudske ruke⁷. Godine 1960. o njoj se prvi put piše u stručnoj literaturi. Vidljiv joj je samo podanak sjevernog zida i dio polukružne apside. Datira se u 13. ili 14. stoljeće.⁸

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika proveo je u dogovoru s tadašnjim Fondom za kulturu općine Brač⁹ u vremenu od 21. travnja do 12. svibnja 1992. godine zaštitna arheološka istraživanja i konzervatorske radove na ostacima crkve¹⁰.

⁴ J. KOVAČEVIĆ, Crkva Sv. Vida na Vidovoj gori na Braču, *BC*, 1989, br. 2, str. 6.

⁵ M. VRSALOVIĆ, Iz Bola na Vidovu goru, *Hrvatski planinar*, god. XXXIII, 1937, br.10, 9. - Podatak iz pisma koje je M. Vrsalović s nadnevkom 5. XII 1937, godine uputio A. Jutroniću. Kopiju pisma čuva Dragan Jutronić, kojem ovom prilikom zahvaljujem.

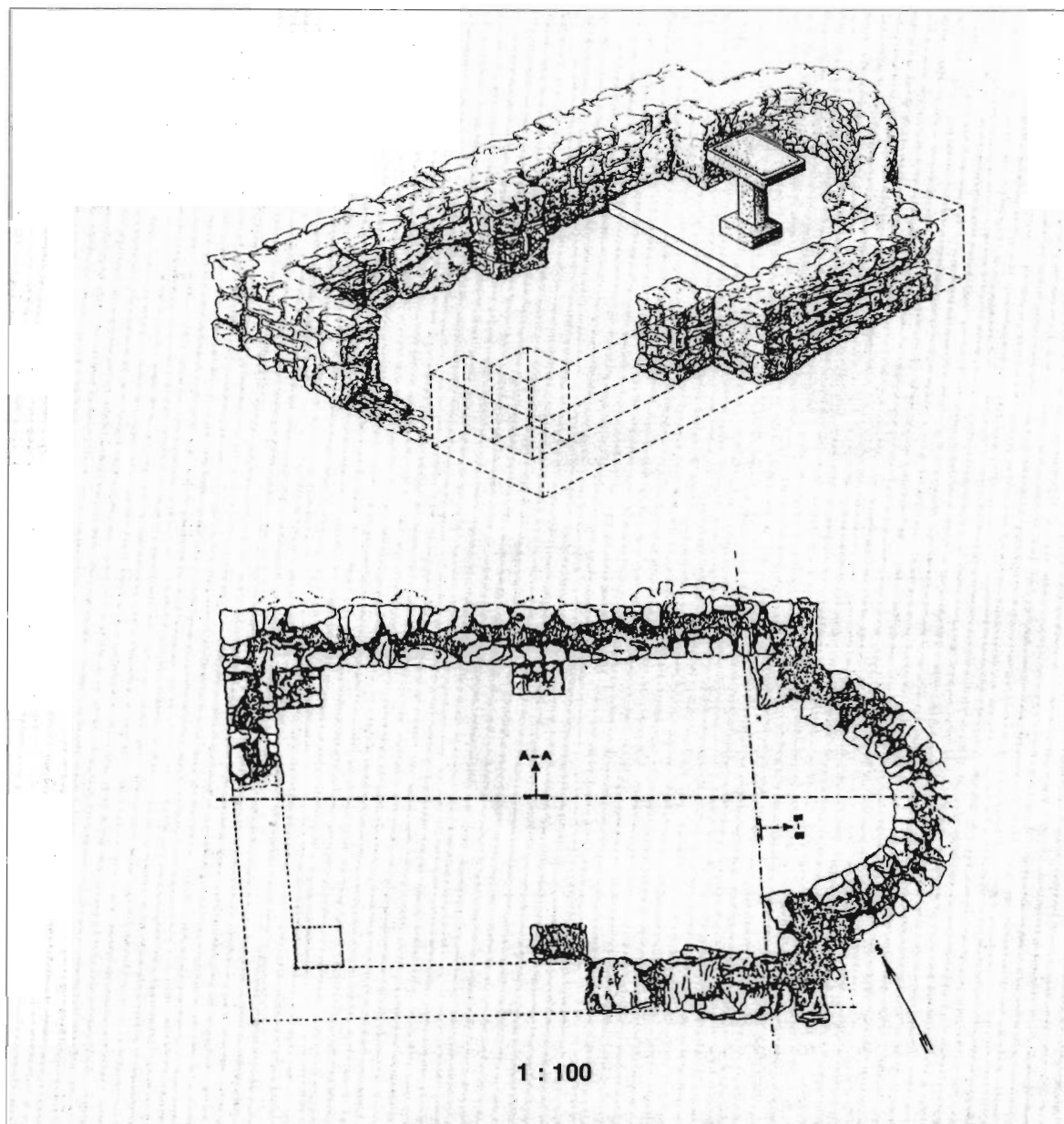
⁶ J. KOVAČEVIĆ, o. c.

⁷ M. VRSALOVIĆ, o. c.

⁸ D. DOMANČIĆ, *BZ* 4, 1960, str. 139.

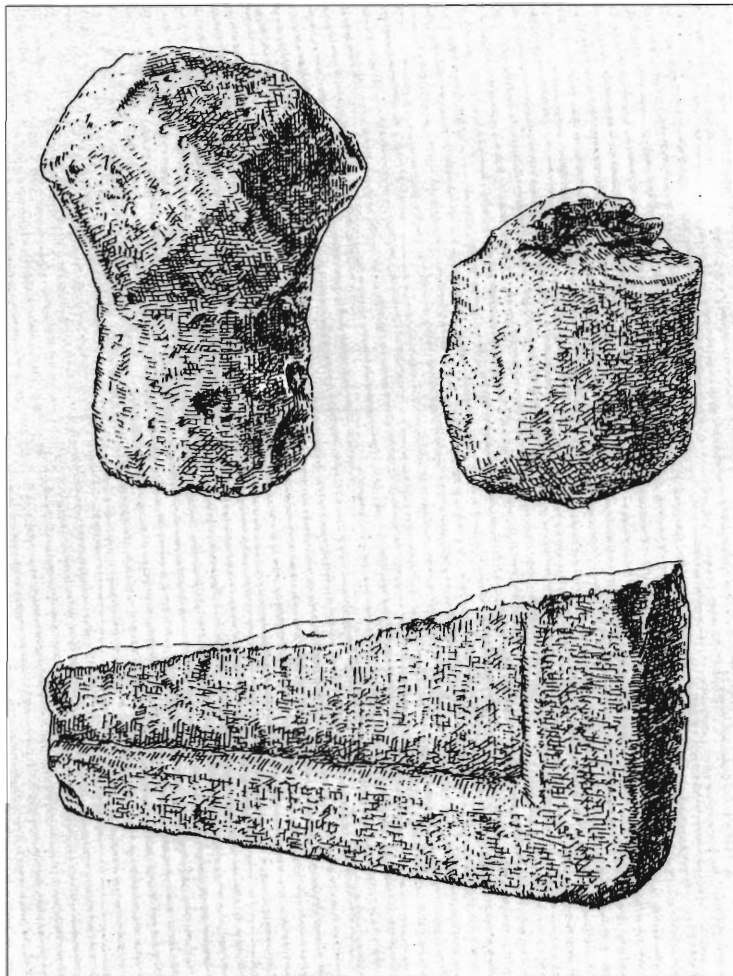
⁹ Ovom prilikom posebno zahvaljujem gospođi Mariji Jakšić i gospodinu Petritu Fabijanoviću na pruženoj pomoći.

¹⁰ Stručnjaci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u proljeće 1992. godine prvi put su istraživali na otoku Braču, a to je ujedno i prvo istraživanje koje je proveo ovaj Muzej na jednom otoku. Stručno vodstvo u ime MHAS-a obavili su arheolozi M. Zekan i pisac ovog izvještaja, tehničku dokumentaciju izradio je V. Bakulić, a fotodokumentaciju i VHS snimke Z. Sunko, iz istoga Muzeja. Dokument-film "Oblutak"- filmski arhiv Split izradio je zapis o istraživanjima filmskom vrpcom.

*Perspektivni izgled i tloris
od crkve Sv. Vida*

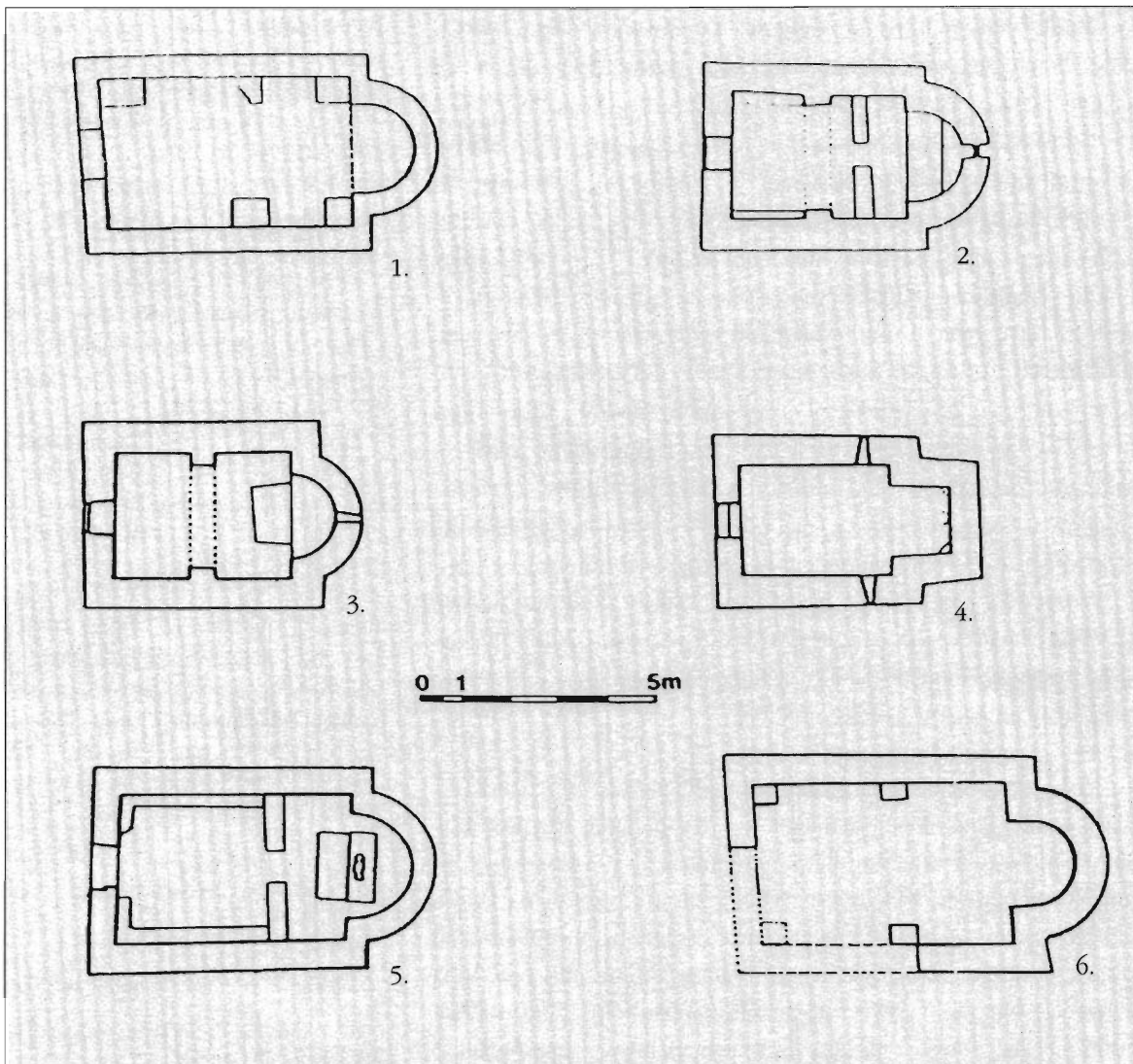
Iz suhozidom ograđenog prostora, gdje se urušavanjem crkve stvorilo pogodno tlo za rast vegetacije, uklonjeno je nekoliko borova i grmlje čime su osigurani uvjeti za arheološka istraživanja. Prije početka istraživanja bila je djelomično uočljiva unutrašnja strana sjevernog zida i apsida crkve. Nakon postavljanja kvadratne mreže (kvadranti 4 x 4 m) pristupilo se otkrivanju zidova u cijelom njihovu perimetru. Arheološka istraživanja su pokazala da je s vanjske strane sjevernog zida deponirana hrpa šljunka, a sa sjeverne od apsida vapno pripremljeno za neko prije planirano popravljavanje, vjerojatno ono iz 1925. godine. Po uklanjanju zemljanih nanosa s ostataka zidova crkve, utvrdilo se da su oni najvećim dijelom rastreseni, iskrivljeni i uništeni prodorom borova korijenja u njihovu unutrašnjost što je rezultiralo i njihovim mjestimičnim potpunim nestankom.

Zidovi su bili građeni od pravilnije priklesanog kamena. Zbog urušenosti zapadnog zida nije bilo moguće utvrditi elemente potrebne za određivanje širine vrata, a na sjevernom zidu, očuvanom do visine od 165 cm, nije uočen nikakav trag prozorskog otvora.

Dva pilastra kvadratnog su presjeka po sredini broda i po dva polupilastra u uglovima uz zapadni zid crkve. Polupilastar u jugozapadnom uglu potpuno je uništen. Pilastru nisu organski povezani uza zidove crkve, nego su uz njih prislonjeni, pa ta činjenica ostavlja otvoreno pitanje vremena njihove gradnje i funkcije. Pod crkve bio je pokriven kamenim pločama položenim u zemlju crvenicu. U prezbiterijalnom dijelu pločnik nije nađen. Na osnovi tragova poda sačuvanog unutar apside te neuklonjene, a izdignute litice u sjeveroistočnom kutu crkve, i isto takve manje stijene u jugoistočnom kutu, čini se da je svetište s dijelom broda bilo podvišeno za 15 cm u odnosu na ostali dio crkve. Od zidova približne širine 60 cm izdvaja se zapadni zid širok 50 cm. Taj zid svojim kosim otklonom razbija pravokutni prostor broda.

Arheološka istraživanja provedena unutar i oko crkve (površine 12 x 8 m), te u sondi (2 x 1 m) jugoistočno od crkve nisu otkrila tragove drugih građevina.

Ranoromaničke crkve na otoku Braču

1. Sv. Tudor / I. Tenšek /
2. Stomorica / D. Domančić /
3. Sv. Luka / G. Nikšić /
4. Sv. Barbara / D. Domančić /
5. Sv. Vid - Dol / R. Bužančić /
6. Sv. Vid - Vidova gora / V. Bakulić /

Od nekadašnje opreme crkve pronađen je dio ugla udubljene oltarne menze, ulomak kolone, jedan atmosferilijama gotovo u cijelosti uništen stup s kapitelom, akroterij kojemu je donji dio tijela valjkast, a gornji u obliku mnogoplošnjaka, te ulomak stupa s bazom.

Kako se tada nije uspjelo istražiti cijeli okoliš crkve, postoji još mogućnost pronalaska crkvenog kamenog namještaja. Teško je vjerovati da bi se u blizini moglo naći grobova ili ostaci kakve druge građevine

Patron crkve Sv. Vid (lat. *Vitus*) sicilijanski je mučenik navodno ubijen za vladavine cara Dioklecijana.¹¹ Blagdan vidara, zaštitnika očiju (Sveti Vid, vidi me!), slavi se 15. lipnja a poznaju ga najstariji crkveni kalendari na Istoku i na Zapadu. Kult sv. Vida doводи se i u vezu s kristijanizacijom Sventovida, Sutvida (boga svjetlosti, plodnosti i ratne pobjede), jednog od vrhovnih božanstava svih poganskih Slavena, koji je osobito štovan i u hrvatskim krajevima¹².

¹¹ Leksikon ikonografije i simbolike zapadnoga kršćanstva, Zagreb 1979, str. 583.

¹² N. NODILO, *Stara vjera Srba i Hrvata*, Split, 1971, str. 28, 646-647.

Među brojnim crkvama podignutim u čast tome svecu u hrvatskim krajevima, na Braču nalazimo još jednu crkvu, bolje reći njezine ostatke, na vrhu Velog brda, zapadno od Dola¹³.

Crkva Sv. Vida na Vidovoj gori, kao i veliki broj malih crkava iz starohrvatskog doba na otoku Braču, potpuno ili djelomično sačuvanih do naših dana, ne pokazuje neke bitne razlike između onih sagrađenih u 9. i 10. i onih u 11. stoljeću¹⁴. S ponešto izduženom polukružnom apsidom na istoku ne izdvaja se ničim posebno od već poznatih ranoromaničkih crkava na otoku: Sv. Luke kod Donjeg Humca, Sv. Vida zapadno i Sv. Barbare južno od Dola, te Stomorice kod Ložišća¹⁵. Vrlo je slična crkvi Sv. Tudora kod Nerežišća, koja ima gotovo identičan raspored pilastara, a koji su naknadno sagrađeni. Neki autori smatraju da je ova crkva sagrađena u starokršćanskom razdoblju¹⁶. Možda će arheološka istraživanja Sv. Tudora omogućiti rješavanje ovih dilema.

Svojom veličinom (7,95 x 4,80 m) crkva Sv. Vida na Vidovoj gori bila je najveća crkva iz tog razdoblja na otoku. Kako u blizini ne nalazimo tragove naselja ili samostanskog zdanja, možemo pretpostaviti zavjetni karakter crkve.

...

Ova crkva, koja kao i veliki broj malih starohrvatskih crkava, potpuno ili djelomično sačuvanih do naših dana, ne pokazuje neke bitne razlike između onih sagrađenih u 9./10. st. i onih u 11. stoljeću. S ponešto izduženom polukružnom apsidom na istoku ne izdvaja se ničim posebnim od već poznatih ranoromaničkih crkava na otoku. Svojom veličinom (7,95 x 4,80 m) crkva Sv. Vida uvrčuje se u najveće crkve iz tog razdoblja na otoku. Kako u blizini ne nalazimo tragove naselja ili samostanskog zdanja, možemo pretpostaviti zavjetni karakter ove crkve.

Mount Vidova Gora (778 m above sea level) is the highest peak of not only the island of Brač but of all Adriatic islands. About 100 meters west of the peak, there were barely visible remains of a church.

The church was mentioned for the first time in the visitation of 1579, as vacant and ruined.

In 1992, the Croatian Archaeological Monuments Museum undertook protective archeological researches and conservation works of remains of this sacral structure.

The church has a somewhat elongated semicircular apse at the eastern side, and does not particularly stand out from other known early-Romanesque churches at the island. By its size (7,95 x 4,80 m), the church of St. Vid is among the largest churches of the period at the island.

¹³ D. DOMANČIĆ, *Brač u ranom srednjem vijeku*, Povelja, 1984, str. 35, 43, 58. - J. BELAMARIĆ, *Capsella reliquiarum* (1160.) iz Kuzme i Damjana u Kaštel-Gomilici, *PPUD* 31, 1991, str. 55.

¹⁴ M. JURKOVIĆ, *Pojava romaničke arhitekture u Hrvatskoj*, *SSB-RPHKP*, 1996, str. 326.

¹⁵ D. DOMANČIĆ, *Graditeljstvo ranog srednjeg vijeka na Braču*, Povelja, 1984, str. 35. - VK-ZS, *Stomorica, Ranosrednjovjekovna crkva kod Ložišća*, *Konzervatorski bilten* 11, Split, kolovoz 1992.

¹⁶ Lj. KARAMAN, *Novi nalazi na Braču*, *JIC*, 1937, str. 617. - C. FISKOVIĆ, *Historički i umjetnički spomenici na Braču*, *BZ* 1, 1940, str. 26. - D. VRSALOVIĆ, *BZ* 4, 1960, str. 98-99. - D. DOMANČIĆ, *BZ* 4, 1960, str. 146, bilj. 52. - I. FISKOVIĆ, *O ranokršćanskoj arhitekturi na otocima Braču i Šolti*, *ARR VIII-IX*, 1982, bilj. 12, str. 165. - ISTI, *Prilog proučavanju porijekla predromaničke arhitekture na južnom Jadranu*, *SHP* 15, 1985, str. 141-142. - D. DOMANČIĆ, *Brač u ranom srednjem vijeku*, Povelja, 1984, str. 34.

Kratice:

ARR - Arheološki radovi i rasprave - Zagreb.

BC - Bračka crkva - Supetar.

BZ - Brački zbornik - Supetar.

HAD - Hrvatsko arheološko društvo - Zagreb.

JIC - Jugoslavenski istorijski časopis - Beograd-Ljubljana-Zagreb.

PPUD - Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji - Split.

SHP - Starohrvatska prosvjeta - Split.

SSB-RPHKP - Starohrvatska spomenička baština - Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža - Zagreb

The Church of St. Vid at Mount Vidova Gora